

RELIGIA ȘI MORALITATEA SOVIETICĂ. PERCEPȚII PARLAMENTARE INTERBELICE ROMÂNEȘTI

Radu FILIPESCU*

Abstract: The most reports about religion in the interwar U.S.S.R. belong to the right-wing MP-ies. Romanian left was not generally interested in these issues. The right presented the Communist state as a mechanism designed to promote atheism and persecution of the of the Soviet Christians. Also, the Romanian Orthodox Church's influence in the Balkans, Bessarabian churches restoration were pragmatically considered by some MPs in close connection with religious situation in the Soviet Union. In the same manner, the Soviet family and morality secularization was received with suspicion by some Romanian MP-ies, who considered it a measure in order to increase state control over citizens. The Soviet law divorce, very lax, has sparked a wave of indignation in Parliament, being perceived as a sign of promiscuity. However, sexual permissiveness did not place strict Soviet society. Subsequently, hints about the lack of decent families lives have ceased to be presented to Romanian Parliament tribune.

Keywords: soviet, religion, morality, Parliament.

În special parlamentarii români din dreapta spectrului politic au prezentat aspectele ale religiei din U.R.S.S. Ei au folosit aversiunea față de religie a autorităților de la Kremlin drept un leit motiv al discursurilor critice la adresa statului vecin. Regimul bolșevic era acuzat de cultivare a ateismului ca politică oficială. În anul 1924, deputați ai majorității național-liberale menționau prezența pe frontispiciul Primăriei din Moscova a celebrului citat marxist: „Religiunea este opium pentru popor”¹. Erau prezentate opiniile diverselor personalități bolșevice, conform cărora Biserica ar fi fost interesată doar de aservirea religioasă a maselor și de menținerea lor într-o stare de ignoranță și inconștientă².

---

* cercetător postdoctoral, Universitatea „Alexandru Ioan Cuza”, Facultatea de Istorie, Bdul Carol I, Nr.11, Iași, Romania. E-mail: filrad@yahoo.co.uk.

¹ Radu Filipescu, „Atitudini românești pro și contra U.R.S.S. în Parlamentul României (1919-1925)”, în *Anuarul Institutului de Istorie „A.D. Xenopol”*, tom XLIII-XLIV, an 2006-2007, în continuare *Atitudini românești pro și contra U.R.S.S.*, p.502, nota 81.

² Vespasian V.Pella prezenta aceste afirmații ale lui Nikolai Buharin, probabil din sursă franceză, deoarece numele apare sub forma „Boucharin”. Era citată și afirmația lui Lev Troțki, din *Terorismul și comunismul*, prin care acesta acuza creștinismul din „toate timpurile” că a fost „un mijloc de a adormi conștiința masselor oprite”. *Ibidem*, nota 78.

Teoretic, Constituția sovietică din 1918 garanta libertatea oricărui tip de propagandă, atât religioasă cât și „antireligioasă”³. Totuși, deputatul național-liberal Vespasian V. Pella constata că propaganda ateistă nu încerca doar educarea maselor în spirit ateist, ci și constrângerea lor în acest sens⁴. Jurist de profesie, el prezenta măsuri concrete ale legislației sovietice, prin care erau interzise atitudinile religioase exprimate în public și predarea religiei în școli⁵. Colegul său de partid, Ion Florescu, afirma că aproape toate bisericile din Rusia Sovietică au fost transformate în teatre și cinematografe, icoanele și alte obiecte de valoare au fost rechiziționate, relicvele „pângărite”⁶. Erau constatate persecuții ale clerului de toate gradele⁷, inclusiv obligația de a presta munci umilitoare⁸, execuții⁹.

Drama Bisericii Ruse stârnea compasiune, dar provoca și reacții pragmatice. Deputatul Partidului Național, Ioan Lupaș, cunoscut istoric, constata că reculul Bisericii Ortodoxe Ruse provocase un vid de prestigiu în Balcani. De altfel, el și își exprima credința în oportunitatea Bisericii Ortodoxe Române de a recâștiga autoritatea pierdută asupra lumii ortodoxe răsăritene¹⁰.

---

³ Robert Conquest, *Recolta durerii*, București, Editura Humanitas, 2003, p. 214.

⁴ Se afirma că Nikolai Buharin ar fi recomandat dezrădăcinarea credințelor religioase din sufletul poporului „prin orice mijloc”. *Atitudini românești pro și contra U.R.S.S.*, p. 502, nota 82.

⁵ Erau prezentate fragmnte din recentul Codul Penal sovietic din 1 iunie 1922. Articolele 121 și 124 considerau predarea religiei în școlile de stat și particulare drept o infracțiune. Aceleași articole prevedeau pedepse pentru oficierea ceremoniilor religioase în edificii publice, pentru afișarea în public a diverselor însemne religioase, etc. *Ibidem*, p. 503, nota 84. Aceste interdicții au fost stipulate de diverse decrete încă din 1918. Robert Conquest, *op. cit.*, p. 215.

⁶ El cita aceste informații din „*Le Temps*”, numărul din 6 mai 1922. *Atitudini românești pro și contra U.R.S.S.*, p. 503, nota 85.

⁷ Se critica arestarea în repetate rânduri a Patriarhului Moscovei și al tuturor Rusiilor și chiaruciderea unor episcopi și preoți din Rusia Sovietică. *Ibidem*, nota 86.

⁸ Deputatul L.Ghilezan declarase că în Rusia Sovietică preoții sunt obligați să măture străzile. *Ibidem*. Umilințele clerului sunt amintite și în Robert Conquest, *op. cit.*, p. 215 și urm..

⁹ Vespasian V. Pella amintea de execuția a peste 1000 de preoți și 28 de mitropoliți și episcopi. Dezbaterile Adunării Constituante a Camerei Deputaților, (în continuare DANCD), ședința din 16 decembrie 1924, în *Monitorul Oficial* (în continuare MO), nr. 47, din 28 ianuarie 1925, p. 1109. Datele respective apar în presa britanică a anului 1922. Richard Pipes, *Scurtă istorie a revoluției ruse*, București, Editura Humanitas, 1998, p. 309. Vezi și Stephane Courtois s.a., *Cartea Neagră a Comunismului*, București, Editura Humanitas, 1998, p.121-122.

¹⁰ Prelatul ardelean compara situația anilor '20 cu cea din a doua jumătate a secolului al XVII-lea, când Petru cel Mare încă „nu-și croise programul de expansiune religioasă și politică”. Atunci, „toate popoarele creștine din răsărit” primeau ajutor bănesc și cărți bisericești din Țările Române, fapt care sporea prestigiul acestora în lumea ortodoxă. Ioan Lupaș critica guvernul că nu a înțeles oportunitățile actuale. *Atitudini românești pro și contra U.R.S.S.*, p. 503.

În aceste condiții, impresia unui deputat al dreptei din anul 1932, potrivit căruia sovieticii „au distrus biserica”¹¹, poate fi înțeleasă, în pofida tonului exagerat. Existau semnale potrivit cărora simboluri venerate în spațiul de peste Nistru – botezul, cununia religioasă, slujba de înmormântare și crucea de pe mormânt, erau interzise de autorități¹². Unele aspecte ale bisericii românești deveneau astfel aspecte ale unei confruntări transfrontaliere. În 1932, refacerea unei biserici într-un sat basarabean de graniță era percepută de deputatul național-țărănist Teodor Iacobescu drept un gest de sfidare „în fața revoluționarilor [sic] de pe Nistru”¹³.

Au existat și parlamentari care au prezentat aspectele pozitive ale religiei din U.R.S.S. Motivele gesturilor lor erau diverse. În februarie 1921, deputatul Partidului Național, I. Cămărășescu, anunța existența la Petrograd a unui „departament al confesiunilor pentru minorități”. Se dorea prezentarea atitudinii grijulii a autorităților sovietice față de confesiunile minorităților naționale în opoziție cu cea a guvernului¹⁴. Motivul nu era atât existența unei simpatii față de vecinul răsăritean, cât dorința de a critica executivul de la București¹⁵. La începutul anilor '30, deputatul național-țărănist Victor Eftimiu considera că „biserica există în Rusia pentru cei care vor biserica”¹⁶. Afirmatia făcea parte dintr-un discurs favorabil reluării relațiilor diplomatice româno-sovietice. Probabil deputatul cunoștea unele concesii aparente făcute religiei de către regimul sovietic¹⁷. Oricum, astfel de afirmații se făcuseră și la „case mai mari”¹⁸.

Totuși, existau parlamentari care acuzau de regimul sovietic de ipocrizie, în condițiile în care ar fi prezentat peste hotare situația confesiunilor religioase

---

¹¹ Afirmatia deputatului L.A.N.C. Nichifor Robu. Dezbaterile Adunării Deputaților, (în continuare DAD), ședința din 22 noiembrie 1932, în *MO*, nr. 5, din 26 noiembrie 1932, p. 39.

¹² Cel puțin asta afirma un transnistrean despre comunitățile rurale românești și ucrainene din R.A.S.S. Moldovenească. N.P. Smochină, *Republica Moldovenească a Sovietelor*, București, Editura Cartea Românească, f.a., p. 11.

¹³ Majoritatea Adunării nu a fost impresionată, considerând că toate localitățile sinistrate datorită inundațiilor din acea vară trebuiau ajutate în mod egal, fără preferințe. Constantin Argetoianu, ministrul finanțelor și *ad interim* la Ministerul de Interne, afirma că guvernul se preocupă „de toate localitățile în suferință”. DAD, ședința din 24 august 1932, în *MO*, nr. 16, din 29 august 1932, p. 385.

¹⁴ *Atitudini românești pro și contra U.R.S.S.*, p. 503, nota 87. Totuși, principala funcție a acestui departament era de supraveghere a activităților diferitelor confesiuni, în strânsă legătură cu poliția politică. Vezi Timoty J. Colton, *Union of Soviet Socialist Republics*, http://encarta.msn.com/encyclopedia_761553017/Union_of_Soviet_Socialist_Republics.html

¹⁵ Câteva luni mai târziu, I. Cămărășescu a devenit ministru de interne în guvernul Take Ionescu.

¹⁶ DAD, ședința din 22 noiembrie 1932, în *MO*, nr. 5, din 26 noiembrie 1932, p. 39.

¹⁷ De exemplu, în martie 1930 I.V. Stalin constata o prea mare ușurință în acțiunea de demolare a clopotelor de biserici din sate. La scurt timp, Comitetul Central critica închiderea bisericilor fără consimțământul parohiilor respective. Robert Conquest, *op. cit.*, p.222.

¹⁸ O revistă sovietică cita afirmațiile lui Bernard Shaw, potrivit căruia, spre deosebire de Regatul Unit, în U.R.S.S. ar exista o reală libertate a religiei. Totuși, acest citat este pus sub semnul întrebării. *Apud Ibidem*, p. 333.

într-un mod idilic, lipsit de adevăr. Ion Florescu prezenta asigurările făcute de către Ghiorgi Cicerin episcopului de Genova, în timpul Conferinței din 1922, conform cărora toate confesiunile religioase se bucură de o completă libertate în Rusia Sovietică¹⁹. Istoriografia a perceput discriminarea subtilă a religiei din UR.S.S.²⁰.

În Parlamentul României, parlamentarii ostili apropierei de U.R.S.S. au perceput laicizarea societății sovietice drept un proces brutal. L. Ghilezan anunța în 1921 că nou-născuții din Rusia Sovietică primesc un număr distinctiv²¹. Deputatul Partidului Național specula că această măsură ar fi echivalat cu pierderea identității tradiționale prin înlocuirea numelui de un număr²². Ipoteza lui s-a dovedit neverosimilă, deoarece numele și prenumele au continuat să fie utilizate în statul vecin, pe întreaga durată a regimului comunist²³. Și alți parlamentari au avut poziții similare. În 1920, iconomul P. Partenie acuzase „bolșevicii din Rusia” că „au târât viața familială în noroi”²⁴. Bănuim că se făcea referire la legea bolșevică din 19 decembrie 1917 care a transformat divorțul într-o formalitate²⁵ și a cauzat un mare număr de separări conjugale și abandonuri parentale²⁶. Și în

---

¹⁹ *Atitudini românești pro și contra U.R.S.S.*, p. 503, nota 83. Și cu alte ocazii autoritățile sovietice au prezentat străinilor o imagine pozitivă a vieții cotidiene din U.R.S.S. *Relațiile româno-sovietice. Documente*, vol. I, 1917-1934, Editura Enciclopedică, București, 1999, p. 415.

²⁰ Constituția din 1929 stipula libertatea credințelor religioase dar interzicea propagarea acestora. În schimb era permisă propaganda antireligioasă, față de care Biserica nu mai putea riposta. *Apud* Robert Conquest, *op. cit.*, p.217.

²¹ DAD, ședința din 10 decembrie 1921, în *MO*, nr. 13, din 16 decembrie 1921, p. 102. Probabil era vorba despre un rudiment al codului numeric personal, introdus și în România ca element obligatoriu în actele de stare civilă în anul 1978.

²² În Adunarea Deputaților se prezenta Proiectul de Lege privind Organizarea Administrației Locale. Politicianul respectiv critica posibilitatea ca un primar ales să dispună de o serie de prerogative, deținute în mod normal de un funcționar public, „de drept”. El avertiza că orice localitate din România putea fi condusă de către un primar „bolșevic”, în condițiile în care Partidul Comunist Român se afla încă în legalitate. Acesta ar fi înregistrat nașterile „numai [subl. ns.]cu un număr, ca în Rusia”. Malițios, L. Ghilezan avertiza că un copil dintr-o comună condusă de comuniști nu se va mai numi „Pătru ori Ion”, ci „numărul 13 din 1922”, după model sovietic. DAD, ședința din 10 decembrie 1921, în *MO*, nr. 13, din 16 decembrie 1921, p. 102.

²³ De altfel CNP-ul a fost introdus și în alte state ale lumii, comuniste sau nu, ca element obligatoriu de identificare în actele de stare civilă.

²⁴ Funcția sa bisericească a fost stipulată în Monitorul Oficial. DAD, ședința din 1 martie 1920, în *MO*, nr. 50, din 3 martie 1920, p. 849.

²⁵ Ofițerului Stării Civile trebuia să îi fie prezentată doar o cerere „nemotivată” și o taxă „relativ mică”. G.M. Sverdlov, *Căsătoria și familia în legislația sovietică*, Editura de Stat, 1950, p. 55-56.

²⁶ Jacques de Launay, *Istoria secretă a Cominternului, 1919-1943*, București, Editura Venus, 1993, p. 30. Abia în 1936 Comitetul Central al U.R.S.S. decidea obligativitatea creșterii copilului de către părinți drept „datorie cetățenească de răspundere” G.M. Sverdlov, *op. cit.*, p. 42.

1924, în cadrul unui discurs acid la adresa doctrinei comuniste, național-liberalul Vespasian V. Pella oferea citate din V. I. Lenin referitoare la familie, considerată o instituțiune a burgheziei parazitare, o invențiune stupidă a bisericii²⁷. Deși nu erau explicite, citatele liderului bolșevic erau prezentate de deputatul majorității în contextul încurajării avortului și libertinajului sexual²⁸. Scopul acestor discursuri era limpede. În 1924, național-liberalul Mircea Djuvara căuta să demonstreze disprețul conducerii U.R.S.S. față de morală, considerată „un instrument burghez de opresiune”²⁹. În aceeași lună, colegul său Vespasian Pella, prezenta exemple de imoralitate din trecutul apropiat al regimului de la Moscova. Pe baza unor surse străine, el descria modul rechiziționării forțate de prostituate pentru Armata Roșie în timpul Războiului Civil³⁰.

Este adevărat că au existat dispute între ideologii sovietici referitoare la posibilitatea desființării căsătoriei civile. Totuși, Cristian Racovski, oferit exemplul negativ în acest sens în Parlament, a fost unul dintre susținătorii familiei și critici ai traiului în promiscuitate³¹. Ideile libertine, „naturațea sexului”³² au

---

²⁷ Potrivit lui Lenin, femeia era „aliata proletariatului” din sufletul căruia trebuie distrus „sentimentul familiei și al căminului”. DANCD, ședința din 16 decembrie 1924, în *MO*, nr. 47, din 28 ianuarie 1925, p. 1109.

²⁸ „Ca să găsim în femeie o aliată cauzei noastre trebuie să o scoatem din mijlocul familiei și să nu mai îngăduim să sufere jugul maternității. Trebuie să distrugem sentimentul egoist și instinctiv al iubirii materne. Femeia care este stăpânită numai de iubirea copiilor săi apare ca un animal inferior, neapt pentru a face politică”. *Ibidem*.

²⁹ DANCD, ședința din 2 decembrie 1924, în *MO*, nr. 29, din 23 decembrie 1924, p. 472. Acest dispreț este dovedit de articolul unui ziar al C.E.K.A. din Kiev. Acesta critica vechea morală și „umanitate” burgheză, acuzând vechea putere că a folosit-o pentru a domina masele asuprite. Stephane Courtois s.a., *op. cit.*, p. 100.

³⁰ El cita o lucrare recentă scrisă de „marele socialist Kautski”. Era prezentat un mandat eliberat de sovietul lucrătorilor din Mourzilovka tovarășului Grigore Sareief. Acesta primea „depline puteri [...] de a rechiziționa, după alegerea sa și de a conduce în interiorul cazarmei, pentru nevoile diviziei de artilerie ce se găsește cu garnizoana la Mourzilovka, 60 [de] femei și fete tinere și sănătoase care vor fi alese din clasa burgheziei și a speculatorilor”. DANCD, ședința din 16 decembrie 1924, în *MO*, nr. 47, din 28 ianuarie 1925, p. 1109. Alt document, reprodus în facsimil de ziarul suedez „Svenska Tagbladet” la 9 noiembrie 1919, oferea un mandat tovarășului Karaseief să „socializeze” în orașul Ecaterinodor fetele și femeile între 16 și 36 de ani pe care le va alege el. *Ibidem*.

³¹ Iconomul Partenie deplângea faptul că sunt muncitori români „care n-au auzit decât cuvintele exaltate ale doctorului Racovski”. DAD, ședința din 1 martie 1920, în *MO*, nr. 50, din 3 martie 1920, p. 849. Într-o dezbatere socialistă antebelică, Cristian Racovski s-a pronunțat ferm pentru importanța căsătoriei în societate. Vezi Constantin-Titel Petrescu, *Socialismul în România*, București, Fundația Social-Democrată Constantin-Titel Petrescu, 2003.

³² Vezi Richard Pipes, *op. cit.*, p. 303.

fost respinse de către conducerea partidului bolșevic rus și implicit de toate formațiunile politice satelit³³.

În fond, o societate a sexului liber ar fi contrastat cu ideea strictă de ordine a bolșevicilor³⁴. V.I. Lenin era un adept al căsătoriei „civile proletare din dragoste”, liber consimțite, pe care o opunea celor „triviale”, forțate, care ar fi fost după opinia sa caracteristice vechiului regim³⁵. În aceste condiții, încă din anul 1920, „căsătoriile ideale socialiste din Rusia” făceau parte din tacticile propagandei socialiștilor români radicali, după cum observau parlamentarii dreptei³⁶. Întreg spectrul politic românesc a salutat familia drept un element vital de coeziune socială. De altfel, expresiile parlamentarilor ostili comunismului la adresa familiei, „nucleu care alcătuiește baza sănătoasă a oricărei societăți”³⁷ le întâlnim și în retorica comunistă românească de peste ani.

Totuși, societatea libertină a continuat să reprezinte un subiect al campaniilor electorale din România. În anul 1922, deputații Partidului Țărănesc constatau că adversarii politici îi acuză de filocomunism. Ei respingeau acuza că ar dori distrugerea familiei și că ar râvni la „fetele [și] nevestele” țăranilor³⁸. Divorțul și căsătoria sovietică au continuat și în anii 40 să fie percepute de opinia publică din România drept simple formalități birocratice³⁹. Abia la 8 iulie 1944 prezidiul Sovietului Suprem al U.R.S.S. decidea ca divorțul să nu poată avea loc decât în urma unor motive întemeiate⁴⁰, iar concubinajul să aibă aceleași obligații în fața Stării Civile ca și căsătoria propriu-zisă⁴¹.

Putem constata că majoritatea relatărilor referitoare la religia din U.R.S.S. aparțin dreptei politice. Stânga românească, în spiritul doctrinar, nu era interesată în general de aceste aspecte. În schimb, membrii spectrului politic de dreapta au prezentat permanent problemele clerului și credincioșilor de peste Nistru, sesizând corect mecanismul de promovare a ateismului și de persecutare a

---

³³ În 1920 V.I. Lenin își exprima public oprobriul față de prostituție și teoria „paharului cu apă”. G.M. Sverdlov, *op. cit.*, p. 65.

³⁴ Richard Pipes, *op. cit.*, p. 306.

³⁵ G.M. Sverdlov, *op. cit.*, p. 65.

³⁶ Deputatul Anibal Teodorescu oferea un citat din „Socialismul”, unde un anume Negoită îndemna „tinerele tovarășe care au prieteni sau îndrăgostiți [sic] militari” să îi atragă din punct de vedere politic, în condițiile în care „atunci când ambii soți sunt socialiști, duc o căsnicie fericită”, după exemplul sovietic. DAD, ședința din 7 august 1920, în MO, nr. 41, din 15 august 1920, p. 880. res

³⁷ DAD, ședința din 1 martie 1920, în MO, nr. 50, din 3 martie 1920, p. 849.

³⁸ Era prezentat un manifest care îi acuză pe țăraniiști de simpatii bolșevice. Parlamentarii P.Ț. ironizau această acuza. DANCD, ședința din 3 aprilie 1922, în MO, nr. 14, din 22 aprilie 1922, p. 211.

³⁹ În perioada ocupației din anii 1940-1941, locuitorii Chișinăului ar fi fost impresionați de ușurința cu care soldații sovietici divorțau și se recăsătoreau succesiv, grație legislației permissive. Vezi Virgil Gheorghiu, *Reportaje de război*, Făgăraș, Editura Agaton, 2008, p. 95-96.

⁴⁰ G.M. Sverdlov, *op. cit.*, p. 56.

⁴¹ *Ibidem*, p. 22.

Bisericii. În 1930 unii parlamentari au perceput o îmbunătățire a situației religiei în U.R.S.S. datorită unei aparente bunăvoințe a conducerii de la Kremlin față de aceasta. Au existat și aspecte pragmatice. Influența Bisericii Ortodoxe Române în Balcani, refacerea unei biserici basarabene calamitate au fost considerate de unii parlamentari în strânsă legătură cu situația religioasă din Uniunea Sovietică.

De asemenea, problema familiei sovietice, a moralității în general, a generat discuții interesante. Laicizarea evidenței populației a fost primită cu suspiciune de parlamentarii români, care o considerau o măsură menită să amplifice controlul statului asupra cetățeanului. În egală măsură, legea sovietică a divorțului, foarte laxă, a stârnit un val de indignare în Parlament, fiind percepută drept un semn al promiscuității din societatea statului vecin. Legea a generat probleme sociale, recunoscute și de regimul bolșevic, care ulterior a modificat-o. Totuși, libertinajul sexual nu și-a făcut loc în stricta societate sovietică, deși aceasta era impresia parlamentarilor de dreapta în anii 1919-1924. Ulterior, aluziile referitoare la lipsa unei vieți familiale decente au încetat să mai fie prezentate la tribuna Parlamentului.